ZAMONAVIY STOMATOLOGIYADA OG‘IZ BO‘SHLIG‘I KASALLIKLARINING KELIB CHIQISH SABABLARI, ERTA DIAGNOSTIKASI, SAMARALI DAVOLASH USULLARI HAMDA PROFILAKTIK CHORA-TADBIRLARNING TISH VA MILK SALOMATLIGINI SAQLASHDAGI AHAMIYATI

ABDULBOSIT NO‘MONOV G‘OFURJON O‘G‘LI

KIUT Namangan Filiali Tibbiyot Fakulteti

Stomatologiya yo‘nalishi DNT-N24UA guruh talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zamonaviy stomatologiyada keng tarqalgan og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklarining kelib chiqish sabablari, ularning rivojlanishiga ta’sir etuvchi asosiy omillar, erta diagnostika qilish usullari hamda samarali davolash yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, tish kariyesi, gingivit, periodontit va boshqa stomatologik kasalliklarning oldini olishda profilaktik chora-tadbirlarning ahamiyati tahlil qilingan. Og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasiga rioya qilish, to‘g‘ri ovqatlanish, muntazam ravishda stomatolog ko‘rigidan o‘tish va kasalliklarni dastlabki bosqichlarda aniqlash orqali tish va milk salomatligini saqlash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: *zamonaviy stomatologiya, og‘iz bo‘shlig‘i, tish kariyesi, gingivit, periodontit, tish emali, milk kasalliklari, erta diagnostika, davolash usullari, profilaktika, og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasi.*

KIRISH

Bugungi kunda stomatologik salomatlik insonning umumiy jismoniy holati, hayot sifati va kundalik faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Og‘iz bo‘shlig‘i nafaqat ovqat hazm qilish jarayonining boshlang‘ich qismi, balki organizmning umumiy salomatligi bilan uzviy bog‘liq

bo‘lgan murakkab biologik muhitdir. Tishlar, milklar, til va og‘iz shilliq qavatining sog‘lom holatda bo‘lishi insonning to‘g‘ri ovqatlanishi, ravon nutqi va ijtimoiy hayotdagi faolligini ta’minlaydi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining (JSST) 2025-yil 17-martda yangilangan “Oral health” nomli rasmiy ma’lumotnomasida dunyo bo‘yicha qariyb 3,7 milliard inson turli og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklaridan aziyat chekishi qayd etilgan. Mazkur ma’lumot stomatologik kasalliklar faqat alohida insonlarning muammosi emas, balki global sog‘liqni saqlash tizimi oldida turgan dolzarb masalalardan biri ekanligini ko‘rsatadi. Ayniqsa, davolanmagan tish kariyesi dunyoda eng keng tarqalgan kasallik holatlaridan biri sifatida qayd etilgan.

ASOSIY QISM

Og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklari turli biologik, fiziologik, gigiyenik va tashqi muhit omillari ta’sirida rivojlanadi. Ularning kelib chiqishida eng muhim omillardan biri og‘iz bo‘shlig‘i gigiyenasiga yetarlicha rioya qilmaslikdir. Tishlar muntazam va to‘g‘ri tozalanmaganda ularning yuzasida bakterial blyashka to‘planadi. Vaqt o‘tishi bilan ushbu qatlam tish toshiga aylanishi va milk to‘qimalarida yallig‘lanish jarayonlarini keltirib chiqarishi mumkin.

Tish kariyesining rivojlanishida esa og‘iz bo‘shlig‘idagi bakteriyalar, oziq-ovqat tarkibidagi erkin shakarlar va tish emalining mineral muvozanati muhim ahamiyatga ega. Bakteriyalar shakarlarni parchalash jarayonida kislotalar hosil qiladi. Ushbu kislotalar tish emalidagi minerallarning yo‘qolishiga sabab bo‘ladi. Jarayon davomli takrorlansa, emal zaiflashib, keyinchalik kariyes kovagi shakllanadi.

JSSTning 2025-yil 14-avgustdagi “Sugars and dental caries” nomli rasmiy ma’lumotnomasida erkin shakarlarni ko‘p iste’mol qilish tish kariyesining asosiy xavf omillaridan biri sifatida ko‘rsatilgan. Tashkilot erkin shakarlar iste’molini umumiy kunlik energiya miqdorining 10 foizidan kam darajada saqlashni, imkon qadar 5 foizdan ham kamaytirishni tavsiya etadi.

Stomatologik amaliyotda eng ko‘p uchraydigan kasalliklar qatoriga tish kariyesi, gingivit, periodontit va stomatit kiradi. Ularning har biri o‘ziga xos klinik belgilarga ega bo‘lib, o‘z vaqtida aniqlanmasa, bemorning hayot sifatiga jiddiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Tish kariyesi tishning qattiq to‘qimalari, xususan, emal va dentinning yemirilishi bilan tavsiflanadi. Kasallikning dastlabki bosqichida tish yuzasida oq dog‘lar paydo bo‘lishi mumkin. Keyingi bosqichlarda esa tishning sezuvchanligi ortadi, sovuq yoki issiq mahsulotlarni iste’mol qilish vaqtida og‘riq kuzatiladi. Agar kasallik davolanmasa, kariyes chuqurlashib, tish pulpasining yallig‘lanishiga va infeksion asoratlarga olib kelishi mumkin.

Gingivit milk to‘qimalarining yallig‘lanishi bo‘lib, odatda milklarning qizarishi, shishishi va tish yuvish vaqtida qonashi bilan namoyon bo‘ladi. Ushbu kasallikning asosiy sabablaridan biri tish yuzasida bakterial blyashkaning to‘planishidir. Gingivit dastlabki bosqichda aniqlanib, tegishli gigiyenik va professional muolajalar amalga oshirilsa, uning rivojlanishini to‘xtatish mumkin.

Periodontit esa milk bilan cheklanib qolmay, tishlarni ushlab turuvchi to‘qimalar va suyak tuzilmasiga ham zarar yetkazadigan kasallik hisoblanadi. Kasallik rivojlanganida tishlar atrofidagi suyak to‘qimasi yemirilishi, milklarning chekinishi va tishlarning qimirlashi kuzatilishi mumkin. Shu sababli periodontitni oddiy milk yallig‘lanishi bilan tenglashtirish mumkin emas.

AQSH Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazi (CDC) tomonidan 2024-yil 15-mayda e’lon qilingan “About Periodontal (Gum) Disease” ma’lumotnomasida gingivitning oldini olish va uni davolash mumkinligi, periodontitda esa yuzaga kelgan suyak yo‘qolishi qayta tiklanmasligi, biroq professional davolash orqali kasallik rivojlanishini sekinlashtirish va nazorat qilish mumkinligi ta’kidlangan.

Stomatit ham og‘iz bo‘shlig‘ida uchraydigan muhim kasalliklardan biridir. U til, yonoq va milk shilliq qavatlarining yallig‘lanishi bilan kechadi. Bunda og‘izda yaralar, qizarish, shish va ovqatlanish vaqtida og‘riq paydo bo‘lishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligining 2024-yil 23-iyuldagi “Stomatitdan qanday saqlanish kerak?” nomli rasmiy maqolasida stomatitning kelib chiqishiga bakteriyalar, viruslar, zamburug‘lar, mexanik shikastlanishlar, allergik reaksiyalar va noto‘g‘ri ovqatlanish kabi omillar ta’sir qilishi yoritilgan. Mazkur maqolada kasallikni aniqlashda shifokor ko‘rigi, zarur hollarda esa qo‘shimcha laborator tekshiruvlar muhimligi ko‘rsatilgan.

Stomatologik kasalliklarni samarali davolashda erta diagnostika alohida ahamiyatga ega. Chunki ko‘plab kasalliklar dastlabki bosqichlarda yaqqol og‘riq yoki noqulayliksiz rivojlanishi mumkin. Bemor og‘riq sezmagani uchun stomatologga murojaat qilishni kechiktiradi. Natijada kasallik chuqurlashib, murakkab va qimmatroq davolash muolajalariga ehtiyoj tug‘iladi.

Erta diagnostika, avvalo, stomatolog tomonidan bemorning og‘iz bo‘shlig‘ini klinik tekshirishdan boshlanadi. Bunda tishlarning holati, emal yuzasi, kariyes belgilari, milklarning rangi, shishishi, qonashi va og‘iz shilliq qavatidagi o‘zgarishlar baholanadi.

Tish kariyesini aniqlashda vizual tekshiruv, zarur hollarda maxsus stomatologik asboblar va rentgenologik tekshiruvlardan foydalaniladi. Rentgen tasvirlari oddiy ko‘z bilan ko‘rish qiyin bo‘lgan tishlar orasidagi yoki chuqur joylashgan kariyes o‘choqlarini aniqlashga yordam beradi. Biroq rentgen tekshiruvi barcha bemorlarga bir xil tartibda emas, balki klinik zarurat va individual xavf omillariga qarab belgilanadi.

Milk kasalliklarini aniqlashda esa milklarning holatini tekshirish, periodontal cho‘ntaklar chuqurligini maxsus periodontal zond yordamida o‘lchash va zarur hollarda rentgen tasvirlari orqali suyak to‘qimalarini baholash muhim hisoblanadi.

AQSH Milliy stomatologik va kraniofasial tadqiqotlar instituti (NIDCR)ning rasmiy “Periodontal (Gum) Disease” ma’lumotida periodontal kasalliklarni aniqlashda milklarni tekshirish, periodontal cho‘ntaklarni o‘lchash, bemorning tibbiy tarixini o‘rganish va rentgen tekshiruvlaridan foydalanish usullari bayon etilgan.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, og‘iz bo‘shlig‘i kasalliklari zamonaviy sog‘liqni saqlash tizimida dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Tish kariyesi, gingivit, periodontit va stomatit kabi kasalliklarning rivojlanishida gigiyenik talablarning buzilishi, noto‘g‘ri ovqatlanish, shakar iste’molining ortishi, zararli odatlar va ayrim umumiy kasalliklar muhim o‘rin tutadi.

Muhokama davomida aniqlangan asosiy jihatlardan biri shuki, stomatologik kasalliklarni faqat ularning klinik belgilari paydo bo‘lgandan keyin davolash yetarli emas. Aksincha, kasalliklarning dastlabki bosqichlarini aniqlash, individual xavf omillarini baholash va muntazam profilaktik tadbirlarni amalga oshirish ancha samarali yondashuv hisoblanadi.

Shuningdek, zamonaviy stomatologiyada davolash usullarining takomillashuvi bilan bir qatorda, tabiiy tish to‘qimalarini imkon qadar saqlab qolish, kasallikning rivojlanishini to‘xtatish va bemorning uzoq muddatli salomatligini ta’minlash ustuvor vazifaga aylanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. World Health Organization (WHO). Oral Health. 17 March 2025. JSST rasmiy ma’lumotnomasi.
2. World Health Organization (WHO). Sugars and Dental Caries. 14 August 2025.
JSST — shakar va tish kariyesi.

3. World Health Organization (WHO). Global Oral Health Status Report: Towards Universal Health Coverage for Oral Health by 2030. 18 November 2022. JSST global hisoboti.

4. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi. “Stomatitdan qanday saqlanish kerak?” 23-iyul 2024-yil. Rasmiy manba — gov.uz

5. O‘zbekiston Respublikasi Sanitariya-epidemiologik osoyishtalik va jamoat salomatligi qo‘mitasi. “Stomatologiya yo‘nalishida sanitariya qoida va normalari yangilandi”. 8-iyul 2025-yil. Rasmiy manba — gov.uz

6. O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirining 290-son buyrug‘i. “Davolash-profilaktika muassasalari uchun Milliy klinik protokol va Milliy klinik standartlarni tasdiqlash hamda tibbiyot amaliyotiga joriy etish to‘g‘risida”. 9-sentabr 2024-yil.